

Από τη Θάλασσα στην Ενδοχώρα: το Sahel και η γεωγραφία της κρίσης στη Δυτική Αφρική

Η ανάληψη της προεδρίας της Confédération des États du Sahel (AES) από τον Ibrahim Traoré, τον Δεκέμβριο του 2025, αντιμετώπιστηκε κυρίως ως ακόμη ένα επεισόδιο στρατιωτικών πραξικοπημάτων στη Δυτική Αφρική. Μια τέτοια ανάγνωση, ωστόσο, παραμένει επιφανειακή. Αυτό που αναδύεται στο Sahel δεν είναι μόνο μια πολιτική μεταβολή, αλλά μια αμφισβήτηση της γεωγραφικής λογικής πάνω στην οποία οικοδομήθηκε το κυρίαρχο μοντέλο περιφερειακής ολοκλήρωσης.

Για δεκαετίες, η σταθερότητα στη Δυτική Αφρική συνδέθηκε με ένα συγκεκριμένο χωρικό φαντασιακό: λιμάνια, εμπορικοί διάδρομοι, κινητικότητα, ένταξη στις παγκόσμιες αγορές. Η ECOWAS υπήρξε η θεσμική έκφραση αυτής της λογικής. Η ανάπτυξη θεωρήθηκε αποτέλεσμα των ροών, και η πολιτική σταθερότητα προϊόν της οικονομικής ενσωμάτωσης.

Το Sahel αποκαλύπτει τα γεωγραφικά όρια αυτού του μοντέλου.

Η αντιπαράθεση ανάμεσα στην AES και την ECOWAS δεν αφορά μόνο τη δημοκρατία ή τα πραξικοπήματα. Αφορά δύο διαφορετικούς τρόπους με τους οποίους οργανώνεται ο χώρος και η εξουσία. Από τη μία, ένα παράκτιο μοντέλο καπιταλιστικής ενσωμάτωσης που βασίζεται στη διαμεσολάβηση των αγορών και στη σύνδεση με το εξωτερικό. Από την άλλη, μια ενδοχώρα όπου η αγορά δεν παρήγαγε σταθερότητα και όπου το κράτος επανεμφανίζεται ως μηχανισμός εδαφικού ελέγχου και πολιτικής επιβίωσης.

Σε μεγάλες εκτάσεις του Μάλι, της Μπουρκίνα Φάσο και του Νίγηρα, η κρατική παρουσία αποδυναμώθηκε υπό την πίεση ένοπλων συγκρούσεων, οικονομικής περιθωριοποίησης και διαρκούς ανασφάλειας. Εκεί, η υπόσχεση ότι η ένταξη στις ροές θα οδηγούσε σε ασφάλεια δεν επιβεβαιώθηκε. Το κράτος δεν βιώνεται ως εγγυητής ανάπτυξης αλλά ως οριακή δομή που αγωνίζεται να διατηρήσει παρουσία πάνω στο έδαφος.

Η AES προκύπτει μέσα σε αυτή τη γεωγραφική συνθήκη. Δεν αποτελεί εναλλακτικό οικονομικό μοντέλο ούτε αντικαπιταλιστική ρήξη. Αποτελεί, όμως, πολιτική έκφραση της αποτυχίας ενός τρόπου

σκέψης που αντιμετώπισε την αφρικανική ενδοχώρα ως περιθώριο που θα ενσωματωνόταν αργά ή γρήγορα στις ίδιες λογικές ανάπτυξης.

Θάλασσα εναντίον Ενδοχώρας

Η ECOWAS είναι ιστορικά οργανισμός της παράκτιας Δυτικής Αφρικής. Η ισχύς της εδράζεται στα λιμάνια, στις θαλάσσιες ροές και στη σύνδεση με τις διεθνείς αγορές. Πρόκειται για μια γεωγραφία πρόσβασης.

Η AES γεννιέται στην ενδοχώρα του Sahel: σε χώρους χωρίς πρόσβαση στη θάλασσα, με περιορισμένες υποδομές, διάχυτα σύνορα και μόνιμη ανασφάλεια. Εδώ, η πολιτική δεν οργανώνεται γύρω από την κυκλοφορία αλλά γύρω από τον έλεγχο του εδάφους.

Στον λόγο του Traoré, η «ενότητα» δεν αφορά θεσμούς ή αγορές. Αφορά την κοινή διαχείριση της ανασφάλειας και την αποκατάσταση της εδαφικής κυριαρχίας.

Ροές εναντίον Ελέγχου

Η περιφερειακή ολοκλήρωση στη Δυτική Αφρική βασίστηκε στην ιδέα ότι η κινητικότητα αποτελεί πηγή ανάπτυξης. Τα σύνορα αντιμετωπίστηκαν ως περάσματα.

Στο Sahel, όμως, οι ίδιες διαδρομές συνδέθηκαν με ένοπλες ομάδες, λαθρεμπόριο και αποσταθεροποίηση. Η κινητικότητα έπαψε να συμβολίζει την πρόοδο και άρχισε να συνδέεται με την απώλεια ελέγχου.

Η πολιτική υπόσχεση των καθεστώτων της AES δεν είναι η ελευθερία κινήσεων αλλά η αποκατάσταση της δυνατότητας του κράτους να ορίζει τον χώρο.

Αγορά εναντίον Εδάφους

Η διαφορά εκφράζεται τελικά στον τρόπο με τον οποίο νοείται το κράτος.

Στο πλαίσιο της ECOWAS, το κράτος λειτουργεί ως ρυθμιστής της αγοράς και αντλεί νομιμοποίηση από τη διεθνή αναγνώριση και τη συμμετοχή στην οικονομική «κανονικότητα».

Στον λόγο της AES, το κράτος παρουσιάζεται ως κυρίαρχο του εδάφους — φορέας ελέγχου της γης,

των πόρων και της πολιτικής ανεξαρτησίας. Η νομιμοποίηση δεν αναζητείται προς τα έξω αλλά προς τα μέσα, μέσα από έναν λόγο αξιοπρέπειας και ιστορικής αποκατάστασης.

Η γεωγραφία της κρίσης

Η σύγκρουση AES-ECOWAS αποκαλύπτει ότι η κρίση στη Δυτική Αφρική δεν είναι μόνο θεσμική ή πολιτική. Είναι γεωγραφική. Το μοντέλο ανάπτυξης που βασίστηκε στις ροές και στην παράκτια ενσωμάτωση άφησε μεγάλα τμήματα της ενδοχώρας σε κατάσταση διαρκούς αβεβαιότητας.

Αυτό εξηγεί γιατί τα καθεστώτα του Sahel διατηρούν κοινωνική απήχηση παρά την οικονομική τους ευθραυστότητα. Η ισχύς τους δεν προκύπτει από την οικονομική επιτυχία, αλλά από την ικανότητα να προσφέρουν μια ερμηνεία της κρίσης που συνδέεται με την εμπειρία του χώρου.

Το αν η Confédération des États du Sahel θα επιβιώσει παραμένει ανοιχτό ερώτημα. Αυτό που ήδη έχει αλλάξει είναι ο τρόπος με τον οποίο γίνεται αντιληπτή η πολιτική γεωγραφία της Δυτικής Αφρικής. Το Sahel δεν αποτελεί απλώς ζώνη αστάθειας. Αποτελεί το σημείο όπου αποκαλύπτονται τα όρια ενός μοντέλου που ταύτισε την ανάπτυξη με την κυκλοφορία και τη σταθερότητα με την αγορά.

Και γι' αυτό η συζήτηση γύρω από το Sahel αφορά τελικά κάτι ευρύτερο: ποιος χώρος μετρά ως «κανονικός» στην παγκόσμια οικονομία και ποιος παραμένει μόνιμα εκτός αυτής.

Από ευρωπαϊκή σκοπιά, το Sahel συχνά αντιμετωπίζεται κυρίως ως ζώνη ασφάλειας, μετανάστευσης και στρατιωτικής διαχείρισης κρίσεων. Ωστόσο, η ανάδυση της AES υπενθυμίζει ότι η αστάθεια δεν προκύπτει μόνο από την απουσία θεσμών, αλλά και από τα όρια ενός αναπτυξιακού μοντέλου που ευνόησε τις παράκτιες οικονομίες και άφησε την ενδοχώρα σε συνθήκες διαρκούς αβεβαιότητας. Αν το Sahel αμφισβητεί σήμερα την «κανονικότητα» της Δυτικής Αφρικής, είναι επειδή θέτει ένα ευρύτερο ερώτημα: ποιοι χώροι εντάσσονται πραγματικά στην παγκόσμια οικονομία και ποιοι αντιμετωπίζονται διαρκώς ως περιφέρειες προς διαχείριση και όχι ως ισότιμα μέρη της παγκόσμιας οικονομίας.

Ο Νίκος Α. Μεταξίδης είναι γεωγράφος και οικονομολόγος και υπηρετεί ως μέλος Εργαστηριακού Διδακτικού Προσωπικού (ΕΔΙΠ) στο Τμήμα Γεωγραφίας του Χαροκοπέιου Πανεπιστημίου Αθηνών. Είναι κάτοχος δύο διδακτορικών τίτλων, ενός στη Γεωγραφία από το Université Bordeaux Montaigne και ενός στην Οικονομική Επιστήμη από το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.

Τα ερευνητικά του ενδιαφέροντα επικεντρώνονται στις αφρικανικές σπουδές, τη μετανάστευση, τις διασπορές, την επιχειρηματικότητα και τις μεταποικιακές αστικές και οικονομικές γεωγραφίες, με ιδιαίτερη έμφαση στις ελληνικές και λιβανέζικες διασπορές στην Υποσαχάρια Αφρική, και ειδικότερα στο Καμερούν.

Διδάσκει Ανθρωπογεωγραφία της Αφρικής και Πολιτισμική Γεωγραφία. Έχει δημοσιεύσει σε διεθνή επιστημονικά περιοδικά με κριτές και συλλογικούς τόμους και είναι συγγραφέας του βιβλίου *La diaspora hellénique en Afrique noire* (2012). Έχει συμμετάσχει σε εθνικά και διεθνή ερευνητικά προγράμματα.